КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

ПОРКІНА ЄВГЕНІЯ БОРИСІВНА

Психолого-педагогічні умови формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта-інструменталіста

13.00.02 — методика викладання музики
та методика музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ — 1996

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Мелітопольському державному педагогічному інституті.

Науковий керівник — кандидат мистецтвознавства, в. о. професора БАЙ Юрій Миколайович.

Офіційні опоненти: 1. Доктор мистецтвознавства, професор **ДАВИДОВ Микола Андрійович.**

2. Кандидат педагогічних наук, професор **ЛАПЧЕНКО Володимир Петрович.**

Провідна організація — Інститут педагогіки АПН України.

Захист відбудеться 15 жовтня 1996 р. о 14.00 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради К 01.34.01 у Київському державному інституті культури (м. Київ, вул. Щорса, 36).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного інституту культури (м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий «13» вересня 1996 року.

Вчений секретар Спеціалізованої вченої ради **КОВАЛЕНКО Н. В.**

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема гармонійного всебічного розвитку індивідуальності в умовах сучасного прогресу стає особливо актуальною. У сфері педагогіки виховання нового "змістовного" ставлення до учня /студента/ пов"язано із гуманізацією навчання в цілому, впровадженням педагогічних інновацій та удосконаленням традиційних методик навчання. У зв"язку з цим, у перспективних напрямках сучасної педагогіки/диференційоване, модульно-розвиваюче навчання/ велика роль приділяється творчому розкриттю індивідуальності студента у процесі цілеспрямованого розвитку його задатків та нахилів. Тому новий підхід у методиці навчання грі на музичних інструментах передбачає не тільки врахування індивідуально-психологічних особливостей майбутніх музикантів-інструменталістів, знання специфіки вияву їх особистісних якостей у навчальному та виконавському процесах, але й моделювання внутрішніх та зовнішніх умов формування перспективного для даного типу виконання індивідуального стилю /способу/ виконавської діяльності.

Стан наукової розробки теми. У результаті проведеного теоретичного аналізу проблеми закономірностей прояву індивідуально-психологічних якостей людини в процесі формування індивідуального стилю діяльності в музично-педагогічній /О.Д.Алексєєв, Г.Г.Нейгауз, Г.М.Ципін/, педагогічній /Ю.К.Бабанський, Л.В.Занков/, психологічній, психофізіологічній літературі /Л.М.Аболін, Н.П.Бехтерєва, Б.А.Вяткін, В.Д.Небиліцин, В.С.Мерлін, М.М.Пейсахов/, літературі з мистецтвознавства /Л.А.Баренбойм, Є.Я.Ліберман, Д.А.Рабінович/ ми виділили кілька самостійних неоднакових підходів /напрямків/ у дослідженні цієї проблеми.

У музично-педагогічній літературі та літературі з мистецтвознавства /перший напрямок/ показано, що особливості прояву індивідуально-психологічних якостей музиканта у виконавському процесі обумовлюють характерний стиль виконання. На цій основі більшістю авторів здійснювались спроби класифікувати виконавців за певними /домінуючими/ індивідуально-психологічними ознаками. Найбільш поширеною стала дихотомічна класифікація, згідно якої виконавці розподіляються на представників "романтичного" /емоційного/ та "класичного" /раціонального/ типів /Л.А.Баренбойм, Д.А.Рабінович, Г.М.Ципін/. Класифікація музикантів за А.Мартінсеном /класичний,

романтичний, експресіоністський типи виконавців/ пов"язує особливості виконання з типом "звукотворчої волі" /статичний, експансивний, екстатичний/. З іншого боку, в залежності від сприйняття музикантами авторського тексту, Б.Я.Либерман запропонував умовно розділити виконавські типи на дві групи - об"єктивного та суб"єктивного спрямування. Дещо інший підхід у роботах Г.Г.Нейгауза - типи виконавців розглядаються як надіндивідуальний та надособистісний. Традиційна дихотомічна класифікація виконавців /емоційний та раціональний типи/ доповнюється ним третім типом - "універсальним".

Представники психолого-виконавського /другого напрямку/ досліджують проблему закономірностей формування індивідуального стилю виконавської діяльності як проблему професійної здатності музиканта до ефективної участі в музично-виконавському процесі. В одному випадку вважається, що оптимальний тип виконавця зумовлюється властивим йому комплексом музичних здібностей, і на цій основі пропонується така типологія: емоційно-образний, раціональний, репродуктивний типи /С.І.Науменко/. В іншому випадку підкреслюється домінуюча роль "емоційно-регулятивних" /Л.Л.Бочкарьов/, "безпосередньо-виконавських професійно-важливих" якостей /Ю.В.Цагареллі/.

До третього напрямку можна віднести спеціальні психологічні, психофізіологічні дослідження, де проблема формування індивідуального стилю діяльності розглядається з точки зору особливостей індивідуально-психологічних якостей музикантів у виконавській діяльності. Сучасні дослідження з генетики, спортивної педагогіки /Б.А.Вяткін, І.В.Равіч-Щербо/ вказують на те, що індивідуально-психологічні якості людини в результаті цілеспрямованого педагогічного впливу, вольової регуляції та саморегуляції в значній мірі підвладні корекції.

Таким чином, формування індивідуального стилю діяльності виконавця передбачає виховання особистості музиканта, визначення перспективних напрямків формування індивідуального стилю діяльності виконавця, а також створення ефективних педагогічних умов його формування. Проте, слід відмітити, що в концептуальних моделях вищезазначених напрямків хоча й простежувались тенденції класифікувати виконавські типи, відзначався суб"єкт музично-виконавської діяльності з точки зору його професійної придатності, але при цьому різноманітність індивідуально-психологічних особливостей виконавців у різних умовах музично-виконавської діяльності не

враховувалась, спеціальних досліджень педагогічних умов формування індивідуального стилю виконавської діяльності не здійснювалось. Актуальність і недостатня розробленість даної проблеми зумовили вибір теми дослідження "Психолого-педагогічні умови формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта-інструменталіста".

Об"єктом дослідження є психолого-педагогічна підготовка музикантів-інструменталістів до виконавської діяльності, зокрема в різних її формах.

Предметом дослідження є процес формування /закономірності, тенденції/ індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта в умовах навчання та виконавської практики.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити і теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування індивідуального стилю виконавської діяльності /перспективного для особистісного типу музиканта-інструменталіста/.

Гіпотеза дослідження. Повноцінна реалізація індивідуально-психологічних якостей музикантів можлива тільки в тому випадку, коли сформовано оптимальний стиле-комплекс діяльності виконавця та створені адекватні педагогічні умови його формування. Поняття "індивідуальний психолого-виконавський стиле-комплекс діяльності" у нашому випадку означає сформованість доцільних для певного типу виконавця психолого-виконавських якостей /вмінь адекватного вибору репертуару, досягнення професійно- та психологічно-необхідного рівня завершеності підготовки до виступу, навичок саморегуляції з метою досягнення особистісної стабільності та надійності під час виступу, керування емоційною сферою, вибору артистичного амплуа тощо/. /Даний комплекс повинен бути ієрархічно-взаємопов"язаною структурою, підрівні якої погоджуються між собою за принципом "оптимальних" взаємосприяння та взаємоспіді. Це означає, що зміна зв"язків одного підрівня спричиняє варіювання зв"язків у системі в цілому./

У відповідності до гіпотези були визначені такі завдання:

1. Виявити особливості прояву індивідуально-психологічних якостей виконавців у різних формах музично-виконавської діяльності.

2. Визначити перспективні напрямки та методики корекції індивідуально-психологічних властивостей музиканта-інструменталіста.

3. Вивчити особливості виявлення саморегуляції та самокорекції означених властивостей, притаманних виконавцям у різних формах музично-виконавської діяльності.

4. Створити загальну інтегративну модель формування індивідуального стилю діяльності виконання.

5. Визначити та змоделювати ефективні педагогічні умови для формування індивідуального психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності музиканта-інструменталіста.

Методологія і методика дослідження. Методологічну основу дослідження складає філософська теорія особистості як суб"єкта діяльності; положення сучасної психології про єдність свідомості та діяльності людини; теорія установки; вчення про інтегральну індивідуальність; теорія поетапного формування розумових дій; теорія розвиваючого навчання.

Дослідження проходило в чотири етапи. На першому етапі /1985-1990 рр./ проаналізовано необхідну наукову педагогічну літературу. На другому етапі /1990-1994 рр./ було проведено констатуючий експеримент, протягом якого вивчались закономірності прояву індивідуально-психологічних особливостей виконавців у різних формах музично-виконавської діяльності. На основі теоретичного аналізу проблеми і даних констатуючого експерименту були розроблені програма формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта /загальна інтегративна модель та окремі моделі для означених виконавських типів/, дано теоретичне та практичне обґрунтування формуючого експерименту. На третьому етапі /1994-1995 рр./ проводився формуючий експеримент, формулювались висновки з практичних результатів. На четвертому етапі /1995-1996 рр./, - перевірочний експеримент, - проводилась апробація моделей формування індивідуального стилю виконавської діяльності.

Для розв"язання поставлених завдань на різних етапах експериментальної роботи використовувався комплекс методів: теоретичний аналіз, педагогічний експеримент, спостереження, анкетування, тестування, усне опитування, вивчення навчальної документації педвузів України, узагальнення передового педагогічного досвіду тощо. Опрацювання результатів здійснювалося за статистичними методами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

1. Виявлено закономірності, тенденції та основні напрямки процесу формування індивідуального стилю виконавської діяльності.

Доведено, що перспективні напрямки формування індивідуального стилю діяльності виконавця пов"язані з головним методологічним принципом "оптимального' взаємосприяння та взаємосполучності. Він простежується у процесі індивідуального пристосування виконавця до умов музично-виконавської діяльності та виявляється як компенсаторне варіювання психологічних властивостей, біфункціональних показників /"емоційне" - "раціональне"/, "жіночих" та "чоловічих" особливостей виконавця. Слід враховувати також таку тенденцію як несвідоме прагнення музиканта удосконалюватись через засвоєння та оволодіння характерними якостями /стиле-поведінкою/ "супергероя-виконавця".

2. Розроблено загальну інтегративну модель формування перспективного індивідуального стиле-комплексу діяльності музикантів-інструменталістів, яка включає в себе різні блоки: педагогічної корекції індивідуально-психологічних особливостей виконавця, його артистичного іміджу, формування "Я"-виконавської концепції та установки на слухацьку аудиторію, блок опанування та використання можливих моделей сценічної поведінки.

3. На основі узагальнення характерних особливостей прояву індивідуально-психологічних якостей музикантів у різних формах музично-виконавської діяльності класифіковано виконавські типи.

4. Визначено ефективний комплекс методів формування індивідуального стилю діяльності музиканта, адекватний певному типу виконавця.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні закономірностей, тенденцій та основних напрямків формування індивідуального стиле-комплексу виконавської діяльності музикантів-інструменталістів, розробці педагогічної моделі його формування, виявленні механізмів впровадження цього комплексу, створенні нових теоретичних понять /стиле-комплекс психолого-виконавської діяльності, "оптимальний" стиль виконавської діяльності/, визначенні теоретичних передумов означеної виконавської типології.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та впровадженні в практику методики формування індивідуального стилю виконавської діяльності, яка включає ефективний комплекс психолого-педагогічних методів /базисних музичних стиле-формул, групової дискусії, ролевих ігор, створення проблемних ситуацій, сугестивного впливу, сенсомоторного психосинтезу, формування почуття успі-

ху, імаготерапії та ін./ комплексну програму психічної підготовки, спрямовану на підсилення позитивних якостей музиканта-інструменталіста та усунення недоліків, які мають місце в ситуації музично-виконавської діяльності. Результати і висновки використовуються у процесі підготовки музикантів до виконавської діяльності та в курсах лекцій з "Методики викладання гри на музичних інструментах", "Педагогіки", "Методики музичного виховання","Педагогічної практики", "Виконавської практики" у вузах музично-педагогічної спеціалізації, а також в системі перепідготовки вчителів музичних шкіл, викладачів вузів та училищ. У значній мірі доповнена традиційна методика професійного відбору абітурієнтів при прийомі до вузів музично-виконавської орієнтації та інші музичні заклади.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується психолого-педагогічним обґрунтуванням наукових підходів до рішення проблеми, кількісною та якісною обробкою здобутих даних, комплексною методикою дослідження, адекватною меті, об"єкту, предмету і завданням дослідження, підтверджується апробацією результатів у процесі навчання.

На захист виносяться такі положення:

І. Загальна інтегративна модель психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності музиканта-інструменталіста. Основні структурні компоненти визначеної моделі складаються із:

- педагогічної корекції індивідуально-психологічних особливостей виконання /оптимальний стиль саморегуляції; загальна та ситуативна виконавська установка; емоційно позитивний "фоновий" настрій/;

- музично-педагогічної корекції артистичного іміджу /вибір ідеальної програми, стилю поведінки/;

- формування оптимальної "Я"-виконавської концепції /погоджена взаємодія двох "Я"-компонентів: виконавець-особистість + спостерігач-контролер/:

- формування установки на слухацьку аудиторію /біоенергетичний контакт або "відключення" від аудиторії/;

- опанування та використання у виконавській діяльності можливих моделей сценічної поведінки /залежність від індивідуально-психологічних особливостей - позитивне, нейтральне, негативне реагування на ситуацію виступу/.

2. Умови /внутрішні та зовнішні/ індивідуального навчання, якими забезпечується ефективність формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта-інструменталіста. Внутрішні умови передбачають оптимальну сформованість психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності у певного типу виконавця: загальну установку /необхідний функціональний, психічний, моральний настрій музиканта/, активність /інтенсивність мотивації наступної діяльності/, схильність музиканта до виконуваних творів. У процесі створення зовнішніх умов /індивідуальні моделі сценічної поведінки музиканта/ враховується специфіка реагування інструменталіста на стресову ситуацію виступу в різних формах музично-виконавської діяльності.

3. Перспективні моделі корекції та формування індивідуального стилю виконавської діяльності інструменталіста.

Апробація та впровадження в практику результатів дослідження здійснювались у процесі дослідно-експериментальної роботи в Мелітопольському педагогічному інституті та в Запорізькому інституті удосконалення вчителів. Основні положення дослідження обговорювалися на щорічних науково-методичних конференціях Мелітопольського державного педагогічного інституту протягом 1989-1995 рр. та республіканських науково-практичних конференціях, які проводилися на базі цього інституту в 1990-1995 рр.; Криворізького та Київського державних університетів у 1992, 1993 рр. та Прикарпатського університету в 1995 р.

Структура дисертації обумовлена логікою дослідження, визначеними завданнями та складається з вступу, трьох розділів, заключення, списку використаної літератури та додатків.

П. ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтована актуальність теми, визначені цілі та основні завдання, об"єкт, предмет, методологічні принципи, методика та методи дослідження, наукова новизна, теоретична та практична значимість, вірогідність результатів, проаналізовано ступінь дослідження проблеми, сформульовані положення, які виносяться на захист, визначені основні поняття дослідження.

У першому розділі "Методологічні основи формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта-інструменталіста" висвітлюються сучасні концепції та напрямки дослідження цієї про-

блеми, розглядаються поняття "стиль виконавської діяльності", "індивідуально-психологічні якості виконавця", необхідні для формування індивідуального стилю діяльності інструменталіста; визначаються /на основі аналізу літератури та передового емпіричного досвіду/ психолого-педагогічні аспекти формування індивідуального стилю активності; обґрунтовуються особливості прояву індивідуально-психологічних відмінностей музиканта в процесі підготовки до виступу.

У музично-педагогічній літературі та літературі з мистецтвознавства термін "індивідуальний стиль виконавської діяльності" відзначає характерну манеру виконання музичного твору. Згідно специфіки виконання музиканта часто відносять до певного типу: романтичний - емоційний стиль виконання, розумовий - раціональний підхід до музичного твору /Д.А.Рабінович, Г.М.Ципін/; класичний, романтичний, експресіоністський /К.А.Мартінсен/ Відношення до авторського тексту, а також специфіка його інтерпретації визначили типологію за Б.Я.Ліберманом - виконавці суб"єктивного та об"єктивного напрямку, за Г.Г.Нейгаузом - універсальний тип, виконавці надіндивідуального та надособистісного сенсу.

Дослідження Л.Л.Бочкарьова, Ю.В.Цагареллі, В.Г.Рахнікова вказують на можливість формування настрою психічної готовності до виконавської діяльності на основі індивідуально-типологічних відмінностей. При цьому відбувається компенсація ряду типологічних властивостей нервової системи, темпераменту відносно вимогам діяльності. Досягненню значних результатів у музично-виконавській діяльності сприяє наявність емоційно-регулятивних /Л.Л.Бочкарьов/ та комплексу музичних здібностей /С.І.Науменко/, взаємопов"язаний комплекс професійно-важливих якостей /Ю.В.Цагареллі/.

У спеціальних дослідженнях психології, психофізіології особлива увага приділяється вивченню закономірностей прояву індивідуально-психологічних властивостей людини як базової основи формування індивідуального стилю виконавської діяльності. Я.Стреляу розглядає темперамент як механізм регулювання окремих дій та діяльності в цілому. В роботах В.Д.Небиліцина, М.М.Пейсахова, І.В.Равіч-Щербо підкреслюється значення "виховально-середовищних" впливів на формування індивідуально-психологічних особливостей людини.

За підсумками аналізу та узагальнення досліджень з проблеми закономірностей прояву індивідуально-психологічних властивостей

у процесі формування індивідуального стилю діяльності можна констатувати наступне:

1. Індивідуально-психологічні властивості людини сприяють чи не сприяють ефективності здійснення діяльності визначеного типу.

2. Основою прояву особистісних індивідуальних властивостей є темперамент, що впливає на динаміку вольової регуляції та саморегуляції.

3. Ця динаміка як впливаючий психологічний фактор на музично-виконавську діяльність у найбільшій мірі виявляється в стресових ситуаціях.

Згідно теорії інтегральної особистості /Б.А.Вяткін, В.С.Мерлін/ індивідуальність виконавця являє собою цілісну систему ієрархічно організованих рівнів індивідуальних властивостей. Відомо, що різнорівневі властивості пов"язані статистично багатозначно. Це значить, що для гармонізації системи в цілому слід ліквідувати суперечності між різнорівневими властивостями. У цьому випадку педагогічний вплив здійснюється через опосередковані ланки. Головною ланкою серед них, через яку опосередковується зв"язок різнорівневих властивостей, визначають діяльність. Сама залежності від вибору дій, операцій, проміжкових цілей для рішення завдань діяльності змінюється характер зв"язків між різнорівневими властивостями людини.

Негативний вплив на діяльність цих різнорівневих властивостей, що впливають на індивідуальність, долається за допомогою формування певної системи установок. Оптимальна сформованість системи установок є важливою передумовою ефективності майбутньої діяльності. Тому поняття "індивідуальний стиль виконавської діяльності" ми тлумачимо як усталену індивідуально-своєрідну систему цілей, дій, операцій щодо перспективного конкретного певного типу виконання. В процесі його формування відбувається погодження різнорівневих індивідуальних властивостей музиканта-інструменталіста в єдину гнучку систему. Виконавці з різними індивідуально-типологічними властивостями нервової системи, різною структурою здібностей, темпераменту отримують можливість домагатися майже рівної ефективності при виконанні однакової діяльності.

Проте індивідуальний стиль діяльності, сформований у даного виконавця, не завжди оптимальний для нього з точки зору результатів музично-виконавської діяльності. Тому, формування "оптимально-

го" індивідуального стилю виконавської діяльності для інструменталіста вимагає не тільки знання індивідуально-психологічних особливостей музиканта та їх врахування, але й виховання у майбутніх інструменталістів вмінь та конкретних навичок щодо оволодіння засобами здійснення виконавської діяльності, найбільш адекватних реалізації психолого-виконавського типу.

Передумовою успішності музично-виконавської діяльності слід також враховувати активність індивіда як визначальну умову становлення, реалізації та подальшого видозмінювання стильової якості діяльності. У музично-виконавській діяльності індивідуальні стилі музичної, моторної, вольової та емоційної активності опосередковують взаємозв"язки між різними підсистемами індивідуальних властивостей музиканта. Тому ми вважаємо, що ці параметри виступають як необхідні умови пристосування індивідуальності музиканта до вимог виконавської діяльності та опосередковують різнорівневі зв"язки в інтегральній особистості.

Для повноцінного розвитку індивідуальності виконання, підвищення ефективності виконавської діяльності в цілому слід виділяти психолого-педагогічні умови, які сприяють формуванню індивідуального стилю виконавської діяльності. Серед внутрішніх та зовнішніх умов велику роль відіграють: функціональний, психічний, моральний настрій індивіда; інтенсивність мотивації наступної діяльності; схильність музиканта до творів, що виконуються; вид, форма, умови музично-виконавської діяльності.

Досягнення "оптимального" функціонального настрою пов"язане для певного типу музиканта насамперед з рухом до оптимального рівня функціонування нейродинамічної системи в цілому, який досягається завдяки гармонійному співвідношенню свідомих та несвідомих компонентів психічної саморегуляції. У процесі створення індивідуального стилю саморегуляції слід правильно вибрати цілі активності, визначити модель значущих умов діяльності та індивідуальну програму виконавських дій, апробувати систему критеріїв успішності музично-виконавської діяльності.

Серед умов окремо слід відзначити схильність музиканта до певного музичного стилю, що залежить від сформованості індивідуального музично-виконавського досвіду. М.В.Нікешичов умовно класифікував виконавців за їх прагненням до найбільш значних музичних стилів /класицизм, романтизм, бароко, сучасні стилі/ на чотири групи. Враховуючи індивідуальні особливості прояву "виконав-

ських якостей" музикантів у процесі етапної підготовки до виступу, можна прогнозувати специфіку поведінки виконання у майбутній діяльності.

Вищевказане визначило системний і багатофакторний підхід до вивчення закономірностей проявлення індивідуально-психологічних властивостей музикантів у різних формах виконавської діяльності.

У другому розділі "Основні критерії діагностики індивідуально-психологічних властивостей музикантів-інструменталістів в процесі підготовки до музично-виконавської діяльності" розглядаються експериментальні дані констатуючого експерименту, де виявляються "універсальні" типи виконавців за різних умов музично-виконавської діяльності /концертний виступ, технічний залік, музична бесіда/; визначаються перспективні напрямки корекції індивідуально-психологічних властивостей музикантів; розкриваються особливості проявлення біфункціональних показників та їх кореляція з динамічними властивостями темпераменту виконавців; аналізуються характерні якості музикантів чоловічої та жіночої статі; узагальнюються результати експерименту; на основі визначених закономірностей класифікуються виконавські типи.

Констатуючий експеримент проводився із студентами І-У курсів музично-педагогічного факультету Мелітопольського державного педагогічного інституту протягом восьми років. Загальний зріз досліджуваних складав 996 чоловік. Особистісні якості музикантів визначались на основі адаптованого запитальника Г.Айзенка за такими параметрами: екстраверсія – інтроверсія, ригідність – пластичність, емоційна врівноваженість – збудженість, темп реакцій, загальна активність. Оцінювання результатів виступів студентів здійснювалось за традиційною п"ятибальною системою за такими критеріями: рівень навчальної підготовки, стабільність, надійність, емоційність та артистизм виконання.

У результаті проведення констатуючого експерименту ми виявили перспективні типи виконавців для різних умов музично-виконавської діяльності. Серед них найбільш результативними, згідно спільного зрізу даних дослідження, стали виконавці "змішаних" типів: флегмато-сангвініки /4,287 балів/, сангвініко-холерики /4,264/, холеро-флегматики /4,25 балів/, холеро-сангвініки /4,178/, сангвініко-флегматики /4,071/, меланхоло-холерики /4,03/. Виконавці "чистих" типів у порівнянні з "мішаними" продемонстру-

вали гірші результати: сангвініки /3,746 балів/, меланхоліки /3,694/, холерики /3.348/, флегматики /3,104/. Значне зниження результатів відзначалось у холеро-меланхоліків /3,296/, сангвіно-меланхоліків /3,006/.

Гнучке коригування "інертного" флегматика у бік сангвініка та меланхоліка сприяло поліпшенню результатів: "чисті" флегматики /3,104/, флегмато-сангвініки /4,287/, флегмато-меланхоліки /3,82/, флегмато-холерики не зустрічалися. Компенсаторне підсилення "слабких" меланхоліків властивостями "сильних" врівноважених та навіть неврівноважених типів відіграло позитивну роль: меланхоліки /3,694/, меланхоло-флегматики /3,973/, меланхоло-сангвініки /3,766/, меланхоло-холерики /4,03/.

Систематизація отриманого матеріалу дозволяє стверджувати, що в процесі пристосування інструменталіста до специфічних умов виконавської діяльності має місце несвідомий рух до оптимального функціонування нейродинамічної системи, згідно загального профілю обраної діяльності. Встановлено, що педагогічну цілеспрямовану корекцію доцільно здійснювати за трьома перспективними напрямками:

1/ компенсаторне взаємодоповнення /меланхолік ↔ флегматик/;
2/ компенсаторне взаємосприяння /флегматик ↔ сангвінік, холерик ↔ сангвінік/:
3/ корекція "інтровертованого" в бік "екстравертованого" /флегматик → сангвінік, меланхолік → сангвінік, меланхолік → холерик/.

Перспективні шляхи корекції індивідуально-психологічних властивостей музиканта, згідно результатів констатуючого експерименту, пов"язані також з принципом компенсаторного взаємодоповнення та взаємосприяння, який проявляється на рівні "оптимального" поєднання окремих властивостей особистості виконавця та його профілю функціональних асиметрій /емоційне ↔ раціональне/. Тому індивідуальний профіль функціональних асиметрій у нашому випадку є також системним критерієм типологізації виконавців за психічним складом.

Пристосування виконавців до різних умов музично-виконавської діяльності часто спричинює зміни домінантних співвідношень півкуль. При цьому напрямок педагогічної корекції індивідуально-психологічних якостей виконавця впливає на характер варіювання домінантних співвідношень мозку.

Своєрідна компенсаторність двох начал /емоційне ⟷ раціональне/ створює необхідні передумови успішної педагогічної корекції та формування індивідуального психолого-виконавського типу музиканта. У даному випадку "рух до оптимального" виконавського типу музиканта здійснюється як ситуативне варіювання профілю біфункціональних асиметрій /зміна провідного ока і типу переплетення пальців/. Дана закономірність простежена в процесі експерименту. Так, в умовах концертного виступу лідирували музиканти "художнього" плану /з явним переважанням правої півкулі/; у ситуації технічного заліку найрезультативнішими стали виконавці лівопівкульного /"раціонального"/ типу.

У процесі психолого-виконавського аналізу індивідуальних досягнень виконавців у різних умовах музично-виконавської діяльності відмічено, що індивідуальний стиль виконання, притаманний певному інструменталісту, пов"язаний з особливостями прояалення окремих властивостей темпераменту. Запропонована нами класифікація виконавських типів враховує домінуючі характерні індивідуально-психологічні якості музикантів, а також особливості їх виконання:

Темперамент	Виконавська класифікація
I. Холерик	Вулканічний
2. Сангвінік	Бійцівський
3. Флегматик	Інертний
4. Меланхолік	Чутливий
5. Холеро-сангвінік	Артистичний
6. Холеро-флегматик	Конструктивний
7. Сангвіно-флегматик	Пластичний
8. Сангвіно-холерик	Імпульсивно-романтичний
9. Флегмато-сангвінік	Розумовий
I0. Меланхоло-холерик	Захоплюваний
II. Меланхоло-флегматик	Ліричний
I2. Холеро-меланхолік	Сумбурний
I3. Флегмато-меланхолік	Пасивний
I4. Сангвіно-меланхолік	Боязкий
I5. Меланхоло-сангвінік	Аморфний

Принцип компенсаторного взаємосприяння та взаємоспівдії як оптимальне поєднання характерних "чоловічих" та "жіночих" виконавських якостей став основою іншої класифікації. Відповідно до

ної першу групу становить "універсальний тип виконавців" /чоловіки - Х/Ф, Х/С. Ф/М, С/Х; жінки - Х/Ф, Х/С, С/Х, М/Ф/. Друга група - музиканти з яскраво вираженим "чоловічим" /С, С/Ф, Ф/С, Ф, М/С/ або "жіночим" /Х, М, М/Х/ стилем виконання, які в цілому поступаються андрогінам. Третя група - виконавці із слабко визначеним стилем діяльності /Х/М, С/М/ - найменше пристосовані до музичного виконавства.

На основі виявлених закономірностей /індивідуально-психологічні особливості музикантів у різних формах виконавської діяльності, перспективні шляхи корекції індивідуально-психологічних якостей виконавців/ ми мали можливість створити загальну модель формування індивідуального стилю виконавської діяльності та апробувати її в процесі формуючого експерименту.

У третьому розділі "Педагогічна модель формування індивідуального стилю виконавської діяльності музикантів-інструменталістів. Прийоми та засоби її реалізації" визначаються загальні психолого-педагогічні умови та конкретна методика формування індивідуального стилю виконавської діяльності; подається загальна інтегративна модель формування психолого-виконавського стиле-комплексу та її окремі перспективні моделі для певних типів виконавців; аналізуються підсумкові результати формуючого експерименту; пропонується комплекс прийомів та засобів, спрямованих на формування "оптимального" для певного типу виконавця індивідуального стилю діяльності.

Для ефективного пристосування виконавців до специфічних умов виконавської діяльності розроблено інтегративну модель формування психолого-виконавського стиле-комплексу, який виступає базисною основою "створення" індивідуального стилю виконавської діяльності. Основні структурні компоненти визначеної моделі взаємопов"язані між собою за принципом "оптимальних" взаємосприяння та взаємоспівдії.

У ході формуючого експерименту апробувалися та впроваджувалися перспективні моделі індивідуально-психологічних комплексів музично-інструментально-виконавської діяльності, які були створені на основі загальної моделі. Формуючий експеримент проводився із студентами І-У курсів музично-педагогічного факультету Мелітопольського педагогічного інституту. Студенти були розподілені на дві групи /ЕГ - 36 осіб, КГ - 36 осіб/. На основі виявлених даних констатуючого експерименту музиканти диференціювалися за

ступенем індивідуального реагування на стресову ситуацію виступу: I група - "універсальні" типи виконавців /позитивне реагування/ - показує найкращі результати на сцені у порівнянні з результатами у класі; II група - "репродуктивні" типи /нейтральне реагування/ - ситуацію сценічного виступу ідентифікує умовам класу; III група - "комплексуючі" типи /негативне реагування/ - демонструє на сцені гірші результати у порівнянні з результатами у класі.

Попередній етап експерименту був спрямований на формування у студентів мотиваційної потреби у"свідомій" корекції свого виконавського типу. Порівняння підсумкових індивідуальних карток студентів і результатів "виконавської" самооцінки свідчать про те, що основна маса піддослідних /58%/ має слабкі уявлення про свої "реальні" виконавські якості. Невірно створили ідеальний портрет музиканта 13% виконавців. Тільки 29% студентів правильно оцінили свій виконавський імідж та вибрали перспективний /"оптимальний"/ тип виконавця.

На першому етапі вирішувались такі завдання: ознайомити учасників експерименту з перспективними напрямками оптимальної корекції індивідуально-психологічних якостей, допомогти виявити "слабкі" та "сильні" сторони свого виконавського типу, визначити ефективні психолого-педагогічні прийоми та засоби усунення недоліків. На цій основі створювались перспективні індивідуальні моделі психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності, адекватні визначеному типу музиканта, формувались "загальна" та "ситуативна" /"варіативна"/ установки.

На другому етапі відбувалось засвоєння інструменталістами психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності. У відповідності до певного іміджу виконавець уявляв себе в іншому образі, внутрішньо "програвав" свою нову поведінку в нових обставинах. Апробація моделей здійснювалась у процесі "мікровиступів" перед учасниками тренінг-групи /від трьох до шести чоловік/, де виконання різних ролей чергувалось у відповідності до обраного стилю діяльності. Після кожного виступу студент-виконавець аналізував свій виступ, визначав шляхи для подолання негативних якостей свого виконавського типу.

На третьому етапі модель психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності апробовувалась у процесі концертного виступу. Кожне виконання докладно обговорювалось, фіксувались позитивні

моменти, накреслювались ефективні прийоми та засоби корекції індивідуальної стиле-поведінки у подальшій роботі.

У ході формуючого експерименту були вирішені такі завдання: I/ апробовані моделі формування перспективного індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта; 2/ апробована система психолого-педагогічних умов корекції та закріплення перспективного виконавського іміджу інструменталіста; 3/ впроваджено у практику комплекс психолого-педагогічних прийомів та засобів ефективного формування індивідуального стилю діяльності.

Аналіз підсумків проведеного дослідження знаходить своє відображення у пропонованій таблиці /в балах подано середньостатистичні дані формуючого експерименту/:

Типи виконавців	Контрольна група		Експериментальна група	
	I	II	I	II
Універсальний	4,I92	4,I08	4,056	4,483
Репродуктивний	4,246	4,023	4,046	4,46I
Комплексуючий	3,79I	3,3I6	3,545	4,278

Статистичний аналіз результатів формуючого експерименту свідчить про ефективність запропонованої методики формування індивідуального стилю виконавської діяльності. Значимість змін установлена за допомогою критерія Вілкоксона. Відмінність рівнів виконання до і після корекційного педагогічного впливу значимо на рівні значності $\alpha = 0,0I$. Вимірювання значущих відмінностей рівнів прояву виконавської майстерності в контрольній групі показало в цілому зниження його на статистично значну величину. За критерієм Вілкоксона зниження рівня значимо на рівні значності $\alpha = 0,0I$. Таким чином, констатуємо, що проведена музично-психолого-педагогічна корекційна робота по формуванню індивідуального стилю виконавської діяльності впливає на підвищення якісного рівня прояву виконавської майстерності; її відсутність /особливо для стресонестійких музикантів/ або не змінює, або значно знижує цей рівень.

Одержані результати свідчать, що експериментально розроблена і апробована модель формування музично-психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності виявилась достатньо ефективною.

Ш. ПІДСУМКИ ТА ВИСНОВКИ

1. Проблема формування індивідуального стилю виконавської діяльності музиканта є важливим напрямком реалізації програми модульно-розвиваючого навчання в сучасній музичній педагогіці.

2. Головним методологічним принципом формування індивідуального стилю виконавської діяльності виступає принцип "оптимального" взаємосприяння, взаємоспівдії та взаємодоповнення особистісних якостей виконавця. У процесі цілеспрямованого педагогічного впливу він реалізується через механізм компенсаторного варіювання музично-виконавських, біфункціональних властивостей, "жіночих" та "чоловічих" якостей, притаманних майбутньому виконавцю.

3. Успішність формування індивідуального стилю виконавської діяльності забезпечується створенням "оптимальних" зовнішніх та внутрішніх умов, необхідних певному типу виконавця.

4. Базовою основою для формування індивідуального стилю виконавської діяльності є психолого-виконавський стиле-комплекс.

5. Сформованість музично-психолого-виконавського стиле-комплексу діяльності визначається доцільною та узгодженою взаємодією кожного з його компонентів, зовнішньо проявляється відносною надійністю, стабільністю, артистизмом виконання та притаманною індивіду емоційністю.

6. Створення оптимального для певного типу виконавця індивідуального стиле-комплексу здійснюється у процесі адаптації загальної інтегративної моделі до конкретних умов.

7. Перспективні конкретні моделі формування індивідуального стиле-комплексу діяльності, виявлені на основі типології виконавців, сприяють ефективному пристосуванню музикантів до умов музично-виконавської діяльності.

8. Розроблені та впроваджені в практику музично-психолого-виконавської підготовки комплексні психолого-педагогічні прийоми та засоби забезпечують ефективне формування індивідуального стилю виконавської діяльності, адекватного певному типу виконавця.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Перспективные пути совершенствования методики обучения игре на основном инструменте //Совершенствование форм и методов обучения на музыкально-педагогических факультетах. - Материалы

республиканской научно-методической конференции 19-21 ноября 1990 года. - Мелитополь: МГПИ,1991. - С.40-41 /в соавт./.

2. Взаємозв"язок свідомості і підсвідомості в процесі формування професійних навичок студентів //Формування професіоналізму майбутніх педагогів в умовах педагогічного вузу. - Частина І. Тези доповідей та повідомлень науково-практичної міжвузівської конференції. - Кривий Ріг: КДПІ, 1992. - С.90-91 /у співавт./.

3. Формування музично-слухових уявлень у процесі взаємодії слухової та технічної сфер //Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності. - Тези Всеукраїнської наукової конференції. - К.: ІСДО, 1993. - С.76-78.

4. К вопросу о совершенствовании профессионального отбора будущих музыкантов-инструменталистов //Актуальные проблемы музыкальной педагогики. История и современность. Сборник научных статей. - Мелитополь: МГПИ, 1995. - С.82-87.

5. До питання про деякі нетрадиційні методи навчання гри на фортепіано //Професійні проблеми педагога-піаніста. Збірка наукових та науково-методичних робіт педагогів України, членів європейської асоціації викладачів-піаністів. - К.: УДПУ, 1995. - С.9-10.

6. Перспективні шляхи корекції темпераменту в процесі підготовки музиканта-інструменталіста //Удосконалення інструментально-виконавської підготовки майбутнього учителя музики. - Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. - Мелітополь:МДПІ, 1995. - С.61-62.

7. Ефективні шляхи взаємодії усвідомлюваного і неусвідомлюваного в процесі формування творчої індивідуальності виконавця // Музика в системі художньо-естетичної освіти молоді. - Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Івано-Франківськ: Плай, 1995. - С.88-91.

8. Психолого-педагогические предпосылки формирования индивидуального стиля деятельности будущего музыканта-инструменталиста //Материалы Всеукраинской конференции. - Мелитополь: МГПИ, 1995. - С.77-78 /в соавт./.

9. Взаємосприяння свідомості та підсвідомості в процесі формування індивідуального стилю виконавця //Материалы Всеукраинской конференции. - Мелитополь; МГПИ, 1995. - С.82-83 /в соавт./.

Ёркина Е.Б. Психолого-педагогические условия формирования индивидуального стиля исполнительской деятельности музыканта-инструменталиста.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - методика преподавания музыки и методика музыкального воспитания, Киевский государственный институт культуры, Киев, 1996.

Основу диссертации составляет теоретическое обоснование закономерностей, тенденций, перспективных направлений формирования индивидуального стиля исполнительской деятельности музыканта-инструменталиста, определение структуры интегративной модели формирования индивидуального психолого-исполнительского стиля-комплекса деятельности и экспериментальная апробация созданной модели в конкретных психолого-педагогических условиях, адекватных определенному типу исполнители.

Автор разработал программу психолого-педагогической подготовки музыкантов к специфическим условиям музыкально-исполнительской деятельности, которая обеспечивает эффективную реализацию музыкально-исполнительских и индивидуально-психологических качеств личности в ситуации сценического выступления.

Ключові слова: педагогічні умови, музично-психолого-виконавський стиле-комплекс діяльності.

Yorkina ,Ye.B. Psychological and pedagogical conditions of forming the individual stule of the mastery of instrumental musician.

The thesis for a candidate's degree in teacning on spectality 13.00.02 - methods of teacning music and methods of music education, Kyiv State Institute of Culture, Kuiv, 1996.

The principles of the objective regularities, tendencies and lang-term trends of forming the individual style of the technical skill of instrumental musician; determination of the integrative model structure of forming the individual psychological and technical style complex of activity and experimental aprovement of the created model in the psychological and pidagogical conditions which are egvivalent to a certain type of the performer.

The author carried out a programme of psychological and pedagogikal training of musician for specific conditions of musical technical skill that ensures the effective nealiqation of individual psycnological features of the performers in the situation of the stage appearance.

Здано на складання 10.09.96. Підписано до друку 11.09.96. Формат 60×84 1/16. Гарнітура новогазетна. Друк офсетний. Умов. друк арк. 1,25. Тираж 100. Зам. № 6616.

Мелітопольська міська друкарня комітету у справах преси та інформації Запорізького облвиконкому.

332312, м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 21.